

De weg naar inclusiviteit

Voor iedereen een thuis in het Haags Gemeentearchief

Het afgelopen jaar stond het Haags Gemeentearchief (HGA) in het teken van verandering. En dan niet ingegeven door Covid-19, maar omdat we kritisch naar de eigen collectie keken vanuit de vraag wie daar nu in wordt vertegenwoordigd. Een nieuw gedachtegoed ontstond, dat we 'Thuis in het archief' hebben genoemd. Want als alle inwoners van onze stad iets van hun 'Haagse thuis' kunnen terugvinden in het archief, dan zijn we pas een écht 'stadsarchief'. De eerste stap is het beseft dat de collectie iets mist...

Bewoners van de Delftselaan op een bankje (foto J. Ph. Bronkhorst, 1978).

De collecties van het Haags Gemeentearchief (HGA) zijn van grote historische waarde. Charters uit de zestiende eeuw waar de zegels nog aan hangen, prachtige archieven van kerken, van invloedrijke families uit de Haagse high society en natuurlijk gemeentelijke stukken die volgens de Archiefwet bewaard moeten worden. Den Haag kent een rijke traditie van groei en migratie, maar na de Tweede Wereldoorlog komt dat in een stroomversnelling. De Haagse bevolking groeit enorm. Niet alleen in aantal maar ook in diversiteit in cultuur, religie en achtergrond.

Zeer diverse gemeenschap

Dat begint eind jaren veertig met de instroom van mensen uit voormalig Nederlands-Indië. Daarna, vanaf de jaren zestig, komt de migratie van gastarbeiders op gang.¹ De daaropvolgende decennia blijven nieuwe groepen naar de stad komen. En met hen ontstaan nieuwe culturele kringen en sociale verbanden. Anno 2021 is Den Haag een zeer divers samengestelde gemeenschap met zo'n 546.000 inwoners, van wie ongeveer 55% een migratieachtergrond heeft.² En hoewel het HGA een aantal belangrijke archieven heeft die iets vertellen over de geschiedenis van nieuwe groepen in de stad, zoals het archief van Stichting Yasmin, Stichting Hammam en Johan Chandoe, zijn het eerder uitzonderingen die de regel bevestigen dan dat ze ons een goed beeld geven van 'divers Den Haag'.

Bovendien is werken aan diversiteit in het archief méér dan kijken naar groepen die een migratieachtergrond hebben. Ook veel andere groepen en perspectieven die onze stads-geschiedenis kleuren, zijn in ons archief maar moeilijk terug te vinden. Dat heeft veel te maken met wat we 'archiefwaaardig' vinden. Dat waren van oudsher personen en instellingen die een zekere macht of aanzien hadden, of een maatschappelijk geacht nut of belang vertegenwoordigden. Maar dat is veranderd. Inmiddels vinden we het belangrijk om veel inclusiever te zijn, en om zo veel mogelijk verschillende groepen en ontwikkelingen bij het verzamelbeleid te betrekken. Een organisatie of groepering hoeft dan ook niet een concrete 'waarde' te vertegenwoordigen om 'archiefwaaardig' te zijn: het enkele feit dat deze onderdeel uitmaakt van de Haagse gemeenschap is voldoende.

Zo kunnen we invulling geven aan de sociale functie die archieven hebben in het construeren en reconstrueren van de culturele, persoonlijke en collectieve herinnering. Charles Jeurgens heeft hier in zijn Ketelaarlesing van 2019 op indringende wijze aandacht voor gevraagd.³ Want uiteindelijk is het toch altijd de archivaris die bepaalt wat er in de depots terecht komt.⁴

Onverwachte ontdekkingen

'Thuis in het archief' draait dus om een inclusievere benadering van collectievorming. Het is bewustwording die intern een doorwerking moet hebben in alles wat we ondernemen. Een voorbeeld hiervan is een project met het doel interieurs en exterieurs van negentien kerken vast te leggen die gesloopt of herbested worden. Dat project stond al langer op de rol, maar 'Thuis in het archief' maakte dat wij ons afvroegen waarom we ons ook niet richtten op moskeeën,

'Thuis in het archief' draait dus om een inclusievere benadering van collectievorming

tempels, mandirs, synagogen en andere 'huizen van religie'. De scope van het project is daardoor veranderd naar het vastleggen van transitie van en bij gebedshuizen in Den Haag, en wat dit voor gelovigen en omwonenden betekent. We doen in gedachten dus steeds een stapje achteruit en kijken of dat wat we als vanzelfsprekend beschouwen, dat wel is. Door op die manier te kijken kom je soms tot onverwachte ontdekkingen. Zo bleken bij archiefbeschrijvingen van persoonlijke archieven van mannen bijvoorbeeld vrijwel altijd de titulatuur en professie in de titel te staan, maar bij vrouwen ontbraken die.

'Thuis in het archief' betekent dus iets voor onze conservatoren en archivariissen, maar ook voor bijvoorbeeld de samensteller van ons lezingenprogramma. Hier is het streven niet alleen zo veel mogelijk bezoekers voor de lezingen te interesseren, maar ook een meer divers publiek met het programma aan te spreken. Want we zijn heel blij met 150 gasten die onze lezingen trouw bezoeken, maar minstens zo blij als we 'slechts' 25 stadsgenoten kunnen verwelkomen die voor het eerst een voet over onze drempel »

Marokkaanse gastarbeiders houden een hongerstaking in de R.K. St. Gerardus Majellakerk wegens mogelijk illegaal verblijf in Nederland (foto Stokvis, 1975).

» zetten. We kiezen dus ook voor andere thema's voor onze tentoonstellingen en voor de serie 'verhalen van de stad' op onze website. Want een thema als 'Haagse art deco' spreekt andere Hagenaars aan dan 'de stadsvernieuwing in de jaren negentig', of 'de eerste Poolse buurtwinkel in de stad'. Door hierin andere keuzes te maken werken we aan een meer inclusieve programmering gericht op diverse doelgroepen.

Een kritisch zoeklicht

We kunnen intern dus al veel doen. Maar dat is niet genoeg: de stad moet weten dat ons zoeklicht ook op mensen, plekken en gebeurtenissen is gericht waar dat niet verwacht wordt. En dus zoeken medewerkers van het HGA contact met stadsgenoten, die inderdaad bijna per definitie verrast zijn dat we hen en hun Haagse geschiedenis van belang vinden. We maken blogs waarin we hen aan het woord laten. 'Geschiedenis in een stad hebben' is iets abstracts, maar in deze blogs wordt dat heel concreet. Het gaat over de straat waarin je bent geboren, of waar je je eerste kamer had. De school waar je naartoe ging, het eerste bedrijf waar je werkte, de sportclub die een tweede thuis werd, de plekken waar je ging stappen en de bioscoop waar je met je eerste vriendje naartoe ging. Achteraf duiken medewerkers de collecties en archieven in, om hyperlinkjes naar items in onze collecties en archieven toe te voegen, die betrekking hebben op de locaties en thema's die in een blogartikel genoemd worden. En soms schenken de geïnterviewden het HGA iets, een foto of brief, wat betrekking heeft op hun verhaal en leven. De blogs lijken op het eerste oog misschien wat oppervlakkig, maar schijn bedriegt. Mensen worden gehoord door het archief, een instituut dat bepaalt wat geschiedenis is en wat niet, dat hun verhaal bovendien toont als zijnde relevant voor de stadsgeschiedenis. En we linken spelenderwijs onze collectie met hun geschiedenis. We merken dat dit positieve reacties oplevert, en ook dat deze blogs in verschillende gemeenschappen veel gedeeld worden. Het gaat om herkenning en erkenning, een eerste stap om een lijntje te leggen naar mensen en gemeenschappen die tot nu toe geen enkele verbinding met ons als stadsarchief voelden. De aanvliegroute die we kiezen is dus een andere dan primair zoeken naar de zogenoemde migrantenarchieven. Dat deden we in het verleden wel heel expliciet. Zo is er rond 2015 nog een flyer gemaakt gericht op migrantengroepen in de stad met de tekst 'Wij willen uw archief', een slogan die wel lekker doelgericht is, maar ook de plank fijn missloeg. Want waarom zouden migrantengroepen – die ons niet kennen – braaf met hun archieven bij ons op de stoep gaan staan? En trouwens, veel groepen die het waard zijn om gedocumenteerd te worden, hebben helemaal geen archief. En klopt die term eigenlijk wel: migrantenarchieven? Wanneer is iemand een migrant? En nog belangrijker, wanneer is iemand nu eindelijk eens een keer migrant-af? De eerste generatie die in Nederland kwam wonen waren migranten. Maar voor hun kinderen en kleinkinderen geldt dat ze Hagenaars zijn, met een migrantenachtergrond als deel van hun identiteit. Een identiteit die gevuld is met ook hele andere delen, die mede gevormd is door stad of buurt waarin ze zijn opgegroeid en waar ze zich verbonden

Demonstratie van doven- en slechthorendenorganisaties op het Binnenhof (foto R. Scheers, 1978).

mee kunnen voelen. Het richten van ons zoeklicht op gemeenschappen met een migrantenachtergrond is bovendien, zoals gezegd, een veel te beperkt perspectief. Ons archieflicht moet in veel meer Haagse huizen worden aangestoken.

De dialoog aangaan

Echte meerstemmigheid wordt bereikt wanneer verschillende mensen met verschillende achtergronden bij elkaar komen en praten over hun ervaringen. Daarom organiseert het HGA vanaf maart 2021 – als corona het toelaat – buurtbijeenkomsten, in samenwerking met de wijkbibliotheken en andere buurtorganisaties. In gesprek met wijkbewoners willen we in beeld brengen wat de plekken, gebeurtenissen en (groepen) bewoners zijn die hun stempel op de ontwikkeling van de wijk hebben gedrukt. Op die manier hopen we tot een canon te komen, die voor het HGA de komende jaren richtsnoer kan zijn in het verzamel- en presentatiebeleid. Deze wijkbijeenkomsten worden in mei gevolgd door een symposium, waarbij iedereen wordt uitgenodigd die heeft meegewerkt aan 'Thuis in het archief'. Om mee te praten over wat er is bereikt en wat nieuwe stappen in dit proces zouden moeten zijn. Maar ook willen we experts uitnodigen die ervaring hebben met dit soort processen en onze blik kunnen verruimen. Dit proces bedenken we niet vanachter het eigen bureau, het gaat om co-creatie – iets waar Lauren Romijn in haar afstudeerscriptie *Het Vangnetwerk* al op wees.⁵

Duik in de eigen collectie

Een ander initiatief is het veranderen van de traditionele Dag van de Haagse Geschiedenis, een historische manifestatie op het Plein. Voor ons als archief elk jaar weer een mooi hoogtepunt, maar de diversiteit in ons publiek was

Demonstratieve optocht van de 'Revolutionaire Beweging van Surinaamse ondersteunende organisaties', tegen de opschorting van Nederlandse ontwikkelingsgelden aan Suriname (foto R. Scheers, 1982).

eerlijk gezegd ver te zoeken. We zijn gaan nadenken over een andere invulling van die dag en hebben nu gekozen voor een concept waarin we elk jaar een van de negen stadsdelen centraal stellen. Doel is om tot een reeks ontmoetingen te komen in buurten en wijken van zo'n stadsdeel. Voor de medewerkers van het HGA betekent dit een duik in de eigen collectie om bewoners op aansprekbare wijze iets te vertellen en te laten zien over de geschiedenis van hun eigen buurt en wijk. En we vragen de wijkbewoners om ons te helpen de recentere stadsgeschiedenis vanuit hun perspectief te documenteren. We sluiten het jaar dan af met een tentoonstelling over wat we als archief aan nieuwe Haagse historie hebben geleerd en opgehaald.

Tot slot willen we ons openstellen en laten corrigeren op de manier waarop we onze archieven en collecties doorzoekbaar hebben gemaakt. In het verleden is dat gedaan met trefwoorden en beschrijvingen die toen goed en gepast gevonden werden, maar waarover nu soms heel anders wordt geoordeeld. Daarom geven we onze bezoekers de mogelijkheid om via de website van het HGA aan te geven als zij vinden dat archiefstukken en foto's op een ongepaste of aanstootgevende manier van contextinformatie zijn voorzien.

Elk verhaal telt

Het gaat dus om een andere kijk op de collectie van het HGA, en de vraag vanuit welk perspectief we verzamelen om de geschiedenis van de stad goed te documenteren. Dat roept ook de vraag op wat een archief nu eigenlijk is, of zou moeten zijn. Zoals eerder gesteld: veel groepen en ontwikkelingen die we willen documenteren beschikken niet over een 'geheel der bescheiden, ambtshalve ontvangen, of

opgemaakt door een bestuur of zelfstandig handelend functionaris en naar hun aard bestemd om onder dat bestuur of die functionaris te berusten'.⁶ Maar ze hebben ook geen 'procesgebonden informatie', zoals gedefinieerd in meer recente opleidingen Archiefwetenschappen, netjes gebundeld in de kast staan.⁷ Wat ze wel hebben zijn plakboeken, brieven, cassettebandjes met in het Arabisch gesproken verhalen, en veel gebeurtenissen en geschiedenissen in hoofden en harten. Het is zaak te stimuleren dat die alsnog worden vastgelegd. Dat vraagt om een *non-custodiale* archivaris⁸: iemand die hulp aanbiedt, meekijkt en helpt waar nodig.

Door steeds kritisch te kijken naar de eigen collectie, jezelf af te vragen of je iets doet vanuit een vooroordeel, door te praten met de mensen om wie het gaat in plaats van óver de mensen om wie het gaat, en steeds te kijken of we ook groepen kunnen aanspreken die ons nog niet kennen, dragen we bij aan een inclusief archief.

Als HGA staan we nog maar aan het begin van dit proces. De tijd zal leren of deze manier van werken echt bijdraagt aan een diverser aanbod binnen de collectie. Maar één ding is zeker: 'Thuis in het archief' draagt in elk geval bij aan het vormen van een groter netwerk van mensen die ons willen helpen om de geschiedenis van Den Haag – en die van alle burgers die daar hun thuis vinden – vast te leggen. #metliefdebewaard, zeggen we dan!

Met dank aan Ellen van der Waerden. |

NOTEN

- 1 Centrum voor de Geschiedenis van Migranten, 'Geschiedenis van de migratie van gastarbeiders naar Nederland (1960-1967)', <https://vijfeeuwenmigratie.nl/foto/geschiedenis-migratie-gastarbeiders-naar-nederland-1960-1967>, geraadpleegd 7 december 2020.
- 2 Gemeente Den Haag, 'Den Haag in cijfers', <https://denhaag.incijfers.nl/dashboard/Overzichten/Bevolking/>, geraadpleegd 8 december 2020.
- 3 Charles Jeurgens, *Ketelaarlesing 2019: Geschiedenisschaamte? Het witte archief onder vuur* (Den Haag: Nationaal Archief, 2019), 1. Zie: <https://www.nationaalarchief.nl/archiveren/nieuws/ketelaarlesing-geschiedenisschaamte-het-witte-archief-onder-vuur/Ketelaarlesing%202019%20def.pdf>, geraadpleegd 8 december 2020.
- 4 E. van der Bent e.a., *Documenteren van de Samenleving. De rollen van de archivaris; denken en doen* (s-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2015), 12.
- 5 Lauren Romijn, *Het Vangnetwerk: Een model waarin de relaties van de archiefinstelling centraal staan* (Amsterdam: Reinwardt Academie, 2015), 35. Zie: https://www.ahk.nl/media/lichtingen/docs/2015/Lauren_Romijn_-_Scriptie_Het_Vangnetwerk.pdf, geraadpleegd 8 december 2020.
- 6 Archiefwiki, 'Archief', <https://tinyurl.com/y7xsxw4t>, geraadpleegd 8 december 2020.
- 7 T.H.P.M. Thomassen e.a., *Paradigma: Naar een nieuw paradigma in de archivaliek* (s-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 1999), 11.
- 8 Lauren Romeijn, *Het Vangnetwerk*, 10.